

Ekonomika pěstební činnosti a ekonomické aspekty přírodě blízkých způsobů hospodaření.

František Kaňok

Úvod

Zejména v posledním desetiletí se lesníci výrazně přiklání v obhospodařování lesů k přírodě blízkým způsobům hospodaření s využíváním tvůrčích sil přírody. To má přímý a je nutno říci, že pozitivní vliv i na míru vkladů do lesů a současně to i příznivě ovlivňuje rentabilitu lesních majetků, ale i konkurenceschopnost produkovaného českého dříví. Udržení konkurenceschopnosti českého dříví v EU a na druhé straně společenská nezbytnost podpory veřejných užitků, které les poskytuje, které je nutno chápat jako jistý druh služeb, klade a bude klást na vlastníky lesů ještě vyšší nároky na udržení rentability hospodaření v lesích. Proto vlastníci lesů hledají cesty k další optimalizaci vkladů do lesa. Tak tomu je i u státního podniku LČR, který zavedl v roce 2000 u přímo řízených závodů /PŘZ/ model řízení pomocí ekonomických nástrojů řízení. Součástí modelu je výpočet diferenciální renty, vztažené na m^3 realizovaného dříví. V současné době, je podle zadání vedení podniku LČR, využíváno zkušeností s PŘZ pro řízení lesních správ a jsou optimalizovány náklady na pěstební činnost s další návazností na diferenciální rentu s cílem dále prohloubit ekonomiku pěstební činnosti i udržet rentabilitu obhospodařování lesních majetků ve vlastnictví státu.

Míra vkladů do lesa a přírodně výrobní podmínky

Míra vkladů do pěstební činnosti výrazně ovlivňuje ekonomiku lesních majetků. Měřeno z pohledu PŘZ LČR ubírají vklady do pěstební činnosti z každého realizovaného m^3 dříví částku – na příkladu dosažených výsledků za rok 2003 od 169 Kč/ m^3 u LZ Boubín po 498 Kč/ m^3 u LZ Židlochovice. Konkrétně je to pak z průměrného zpeněžení podíl u LZ Boubín 15 % a u LZ Židlochovice 41 %. Tyto výrazně rozdílné vklady do pěstební činnosti, vyvolané dřevinnou skladbou v obnově a přírodně výrobními podmínkami, představují určitou výši dílčí části diferenciální renty, v tomto případě z pěstební činnosti, kterou někteří vlastníci lesů získávají a naopak jiní o ní přichází.

To už samo o sobě ukazuje na obrovský rozptyl mezi jednotlivými lesními majetky. Ten rozptyl je dán tím, že LZ Boubín je převážně horský závod a s převážně SM hospodářstvím s vysokým podílem přirozené obnovy – 50 % a roční holinou z těžby za rok 2003 ve výši 59 ha. Na druhé straně je to LZ Židlochovice s převážně listnatými lesy a světlostní dřevinou DB, kde je možná úspěšná obnova převážně pasečnou formou, stejně jako u BO, TO a dalších hlavních listnatých dřevin. Za rok 2003 činila roční holina z těžby 198 ha a navíc podíl přirozené obnovy byl také velmi slušný a to 29 %. U LZ Židlochovice zvyšuje náklady pěstební činnosti i likvidace spodního agresivního patra babyky a jiných v tomto případě plevelných dřevin i ochrana kultur proti agresivní buňeni, které se v dobách minulých úspěšně a s minimálními náklady řešilo polařením, o které dnes není žádný zájem. Navíc zejména v lužních lesích se projevila jako velmi efektivní, vzhledem k následné ochraně lesa proti zvěři, obnova lesa v blocích 50-100 ha, která zde byla úspěšně používána již za Lichtenštejnů. Rovněž i celoplošná příprava půdy je někdy nezbytná a při tom je při citlivém provedení, velmi efektivním způsobem při obnově porostů.

Jen tento příklad ukazuje na to, jak přírodně výrobní podmínky výrazně ovlivňují vklady do pěstební činnosti, které se v plném rozsahu nevrací v daleké budoucnosti, ale i přítomnosti v současné sklizňové fázi, měřeno průměrným zpeněžením dříví. V tomto případě, na příkladu LZ Židlochovice jsou vklady do pěstební činnosti investicí i do zajištění současných

i budoucích veřejných užitků lesa, což se zejména zvýrazňuje v lokalitách a regionech s nízkou lesnatostí.

O tom, jak postupoval vývoj ve využívání tvůrčích sil přírody a v čerpání nákladů v pěstební činnosti u PŘZ, svědčí následující údaje. Tak například v roce 1995 činil u PŘZ podíl přirozené obnovy 5 % za všechny závody. Za rok 2003 dosáhl podíl přirozené obnovy 22 %. I když jsme si vědomi toho, že je to běh na dlouhou trať, výsledky jsou již patrné. V úplných vlastních nákladech celkem došlo od roku 1997 u PŘZ ke snížení nákladů na pěstební činnost vztaheno na m³ realizovaného dříví za PŘZ o 30 %, což je poměrně hodně. To představuje snížení nákladů na pěstební činnost, vztaheno na realizovaný m³ dříví, o 115 Kč/m³. Je to současně o 7 % více než činila statistická míra inflace za toto období.

S ohledem na různý podíl nákladů pěstební činnosti, je nezbytné v hospodaření stimulovat venkovní provoz a zvýšit jeho zájem na racionálním vkládání prostředků do pěstební činnosti. Již jsme se sice vymanili z dob, kdy úspěšnost hospodaření v lese se měřila výši vynaložených finančních prostředků, ale přesto se můžeme setkat s názory některých konzervativních lesníků, kteří stále argumentují tím, že každé snižování vkladů do lesa a potažmo do pěstební činnosti, je na úkor stavu lesa. Zkušenosti celé řady majetků s uplatňováním přírodě blízkých způsobů hospodaření v lese, nás přesvědčují o tom, že právě úspěšná cesta těch lesníků, kteří dovedou odzítat z přírody, vede přes napodobování přírodních procesů v lese a přes využívání tvůrčích sil přírody. A již se potvrzuje, že právě tato cesta umožní vlastníkům lesních majetků tak zvaně přežít i v ekonomicky náročném prostředí EU.

Vlivy legislativy, klimatické změny, náklady na ochranu lesa proti zvěři

Výši nákladů na pěstební činnost může výrazně ovlivňovat i legislativa. Byli jsme v minulosti svědky snahy přijmout vládní usnesení o docílení podílu MZD ve výši 50 %.

Problém je také v oblasti nákladů na ochranu lesa proti škodám zvěři – nátěry, oplocenky a další.

V důsledku klimatických změn je existenčně ohrožen SM v nižších vegetačních stupních, rozšíření chorob, které dříve nepůsobily kalamitně – viz václavka, oslabení porostů imisemi, srážkovými deficity, výskyt a přemnožení nových kalamitních škůdců, zejména lýkožrout severský a další, výrazné změny počasí – časté střídání cyklon a anticyklon, vyvolávající náporů větrů a následné větrné kalamity. To vše narušuje normální hospodaření v lese, zejména přípravu a včasné rozpracování porostů k obnově a vyšší využití potenciálních možností k přirozené obnově. Na druhé straně dochází ke zvyšování pěstebních nákladů na zajištění následných porostů na kalamitních plochách.

Optimalizace nákladů pěstební činnosti

Pokud jsem se zmínil o příslušné motivaci, tak u velkých majetků, jako LČR bezesporu jsou, je nezbytné nastavit alespoň nějakou hrubou hranici, která by ohraničovala výši možných vkladů do lesa. Jsme svědky toho, že optimalizace je předmětem celé řady vědeckých řešení i řešení v rámci grantových úkolů. My jsme dosud v praktickém použití u LČR zvolili cestu, kterou jsme si dříve ověřili u našich přímo řízených závodů. Je to cesta stanovení a uplatnění diferenciální renty, v návaznosti na holinu z těžby, dřevinnou skladbu umělé obnovy, státní správou prodloužené doby pro zajištění kultur a výsledná hodnota vztahená na m³ realizované těžby. A již na výše uvedeném příkladu výše nákladů na pěstební činnost jsme si mohli ukázat, že i v nákladech pěstební činnosti působí vliv diferenciální renty, vyplývající především z rozdílných přírodních podmínek. Objektivizací jsme si vytkli za cíl, nastavit úroveň tzv. společensky uznatelných nákladů na pěstební činnost. Využili jsme pro tyto účely oceňovací vyhlášky ve které jsou stanoveny náklady na zajištěnou kulturu. K tomu jsme promítli statistickou míru inflace, která činí od roku 1997 do 2003

hodnotu 23,3 %. Respektujeme strukturu umělé obnovy dle dřevin a jejich podílu na celkové umělé obnově. Výsledkem je, že za každou lesní správu máme zjištěnou společensky uznatelnou výši nákladů na zajištěnou kulturu v Kč/m² na období 2004 až 2008, vyplývající z dřevinné skladby umělé obnovy i ze ztížených podmínek k zajištění kultur. K podpoře přirozené obnovy přiznáváme navíc finanční prostředky na nezbytnou přípravu půdy, mechanickou i chemickou pro přirozenou obnovu i na částečné vyklizování klestu z náletů a nárůstů při podrostopních těžbách. Z celého souboru lesních správ získáme u LČR koeficient nákladové náročnosti zajištěné kultury dle jednotlivých lesních správ.

Jak ovlivňuje dřevinná skladba umělé obnovy nákladovou náročnost zajištěné kultury. U podniku LČR činí například za rok 2003 rozptyl koeficientu nákladové náročnosti 1,49 a to od 14,65 Kč/m² například na LS Domažlice, po 21,86 Kč/m² na LS Šenov. Vezmeme-li v úvahu ztížené vlivy, které mají vliv na prodloužení doby zajištění, pak se tento koeficient nákladové náročnosti zvýší na 1,59 a u LČR se například za rok 2003 pohyboval od 14,87 na LS Domažlice po 23,70 u LZ Opava.

V tomto postupu je složitější provedení objektivizace nákladů na vyklizování klestu u podrostopních těžeb, protože nejvyšší rozsahy vyklizování napadají zejména na LS s nejnižší holinou z těžby za rok ve výši 30 ha, při roční výši mýtní úmyslné podrostopní těžby cca 60 tis. m³ a to je v případech jednotlivých výběrů v porostech, cestou snížení zakmenění, jako sečí clonnou v její přípravné fázi, tedy bez vykázání holiny. Zde je potřeba provést úklid klestu, aby nedošlo k poškození náletů. Tento úklid klestu, který může dosáhnout částky až 33 tis. Kč/ha, při hmotnostech 1+ a porostní zásobě 650 m³/ha, se rozhodně ekonomicky vyplatí, neboť šetří vlastníkovi lesa finanční prostředky za umělou obnovu. Rovněž příprava půdy pro přirozenou obnovu a to jak chemická, tak i mechanická je nákladově velmi rozdílná podle podmínek a pohybuje se u LČR od 1 961 Kč/ha u LS Ruda, přes 2 591 Kč/ha na LS Buchlovice, na LS Českomoravské vrchoviny 3 200 Kč/ha, LS Luhačovice 6 125 Kč/ha, LS Strážnice 1 2219 Kč/ha a LS Česká Lípa 1 6549 Kč/ha. Z toho je vidět, jaká je rozdílnost odvislá od přírodně výrobních podmínek.

Výsledné, objektivizované, podle nás společensky uznatelné náklady, vztáhneme k předpokládanému těžebnímu etátu a tak získáme objektivizované náklady pěstební činnosti vztahované na m³ vytěženého dřeva. Jsme si vědomi některých složitých podmínek, zejména na LS v Krušných horách, kde dochází k přeměně porostů náhradních dřevin. To jsou specifika, která budou řešena individuálním přístupem. Součástí těchto nákladů, jsou náklady na běžnou ochranu lesa proti hmyzím škůdcům. V případě potřeby zvýšených nákladů budou tyto řešeny samostatně v průběhu jednotlivých let nad stanovený normativ.

Ekonomické aspekty a přednosti přírodě blízkého způsobu hospodaření

Snad by bylo vhodné říci něco ještě blíže k ekonomickým aspektům přírodě blízkého způsobu hospodaření.

Jaké jsou výsledky u státního podniku LČR:

Předpokládaný podíl přirozené obnovy na období 2004–2008 se pohybuje od 1 % na LS Šenov, po 55 % u LS Vyšší Brod. Dále pak 42 % na LS Vsetín a Javorník, dále 37 % na LS Ostravice, 36 % LS Kaplice, 34 % LS Janovice, Žel. Ruda, 33 % LS Planá, 32 % LS Frýdek a Rychnov, 31 % LS Č. Krumlov, Domažlice, Buchlovice. Trochu bere chuť revírníkům i lesním správcům z dlouhodobé motivace to, že při novém zařízení je jednorázově zařízená přirozená obnova – nárost jako etáž a tak na další nový zajištěný nárost se po uskutečnění podrostopní těžby musí pro vykázání zase několik let čekat.

Předností, která skýtá vlastníku lesa využití přirozené obnovy je celá řada a to především:

- racionalizují se vklady do lesa, podstatně se využívají tvůrčí síly přírody
- vyžaduje to ovšem dlouhodobý cílevědomý postup lesních hospodářů
- včasné rozpracování porostů k obnově

- důsledné rozčlenění porostů a vyznačení vyklizovacích linek, aby byl pohyb jen po linkách a důsledně se šetřily cílové stromy proti poškození, aby se docílila produkce kvalitního dřeva bez hniloby a tím i vyšší budoucí výnos. Protože poškození cílových stromů vyklizováním má stejné důsledky jako loupání či ohryzem zvěří.
- věnovat se přednostně porostům kvalitním, nepoškozeným
- příprava půdy mechanická i chemická zejména na živných stanovištích umožní využít i malé úrody semen k zajištění přirozené obnovy
- v současném období deficitu srážek v oblastech s nízkými srážkami je přípravná fáze clonných sečí nezbytná, aby se vůbec nějaké srážky dostaly na půdu a tedy k náletu, aby tento neuschl
- pro lesního hospodáře je to rozhodně náročnější práce, ale s menšími náklady a s dlouhodobě pozitivnějšími výsledky i předpoklady
- celková úspora nákladů činí zhruba, včetně zvýšené péče o nárosty, polovinu nákladů potřebných na umělou obnovu a to na živných stanovištích. Na kyselých stanovištích činí úspora nákladů až 70 % v porovnání s umělou obnovou
- snížení rozsahu pasečných stěn, snižuje výskyt podílu vývratů. To vytvoří podmínky pro využití těžebního etátu pro včasné rozpracování porostů
- vytváří to příznivé podmínky pro předstihové vnesení MZD, zejména JD a BK
- umožňuje využít přimíšených dřevin BK a JD pro přirozenou obnovu a to cílevědomou péčí až k zajištění předepsaného podílu MZD – problémem je jen zvětšit i když se to dá řešit i zaplacením větších por. částí
- pro genetickou kvalitu budoucí produkce jsou porosty vzniklé s přirozené obnovy výraznou předností
- zásadní pro ekonomiku i budoucí produkci je to, abychom se na druhé straně nesnažili tak zvaně za každou cenu o přirozenou obnovu, po neúspěších je lepší včas zalesnit plochu uměle
- především i při využití přirozené obnovy je nutno dosáhnout fáze zajištěného nárostu, která nám zajistí také tvorbu prvního věkového stupně. Také budoucí ekonomiku ovlivňujeme tím, když včas neobnovíme řediny, protože pak nám s časem narůstají náklady, které jsou nemalé. Na takových zabuřenělých plochách s vysokou vrstvou drnu, když se rozhodneme pro umělou obnovu, tak skutečné náklady na zajištěnou kulturu přesáhnou, jak jsme zjistili na skutečných obnovovaných plochách o více než dvojnásobek v oceňovací vyhlášce stanovené náklady
- v některých podmínkách nekvalitní produkce BK, v nepřístupných lokalitách je ekonomické a nakonec i ekologické, raději iniciovat snížením zakmenění přirozenou obnovu a neusilovat o využití zbytku dřevní produkce a ponechat porost přirozenému vývoji, při zajištění přirozené obnovy
- příklonem k přírodě blízkým způsobům hospodaření se podporuje i zvýšení trvalosti a bezpečnosti produkce, neboť takové obhospodařování by mělo přinášet i menší poškození takto obhospodařovaných lesů kalamitami menší intenzity. To se projeví tím, že výsledná produkce je v menším rozsahu znehodnocena. Znehodnocení produkce, zejména zlomy, představuje pro vlastníka lesa snížení výnosů z jednoho m³ dříví průměrně o 160–200 Kč/m³. V případě, že poškození je převážně v bazální části kmene, ztráta ve výnosech se dále výrazně zvyšuje.

Nevkládat do ekosystému více energie než z něj získáme

Při rozhodování o vkladech do lesa by se měla daleko více využívat tzv. ekologická rovnice uváděná pány Vavrouškem a Moldanem, kteří definovali, že do ekosystému bychom neměli vkládat více energie, než z něj získáme. A to působí výrazněji zejména, když někdy slyšíme nebo vidíme, jak se chce tzv. za každou cenu využít produkční funkce lesů na

lokalitách s výši produkce pod 2,5 m³/ha, kdy tyto lokality mají zpravidla několikanásobně vyšší hodnotu ve svých veřejných užitcích, které poskytují, než v produkční funkci. Nebo když jsme někdy viděli vytěženy sterilní souše v bývalých ochranných lesích, které se s nasazením lanovek z těchto lokalit přibližovalo. Byla to v tomto případě zbytečná daň za tzv. čistotu lesa.

Závěr

Jsme si vědomi, že výsledkem přírodě blízkého hospodaření je pěstování tlustého dříví. Oko lesníka však pláče, když přesílené zdravé dříví o průměru nad 42 cm je hendikepováno na trhu snížením ceny o 400–500 Kč/m³. Stejně tak dříví JD má proti SM sníženou cenu o 500 Kč/m³. O to větší zármutek je nad tím, že nová pilařská kapacita vybudovaná v oblasti s přesíleným dřívím, v Paskově, má omezení průměru do 35 cm. Musíme doufat, že se na trhu objeví zpracovatelé, kteří o toto tlusté dříví budou mít zájem a za nesnížené ceny. Protože pak ty finanční prostředky, které by vlastníci lesů na jedné straně získali snížením vkladů do lesa přírodě blízkým hospodařením, by na druhé straně ztratili na tržbách za prodané dříví. A to by v tomto případě byla špatná zpráva pro vlastníky lesů a ještě bez jakékoliv pozitivní motivace.

V rámci objektivizace vkladů do lesa, tedy do pěstební činnosti by bylo žádoucí, v rámci vnitřního auditu LČR, zavést přejímku zajištěných kultur, ale i zajištěných nárostů, jako jedné dílčí výsledné fáze práce lesníka na daném lesním majetku.

Na vše to by mělo navázat i použití diferenciální renty z těžební činnosti a celkově pak diferenciální renta z každého vytěženého nebo realizovaného m³ dříví a to ať už kladná nebo ve výjimečných případech i záporná. Tím se vytvoří finanční prostředky pro přerozdělení a výsledně pak se i zajistí obhospodařování lesů na vysoké odborné úrovni i v nepříznivých podmínkách a lesů poškozených imisemi, včetně odstraňování jejich následků. To je také nesporná výhoda LČR při obhospodařování státního lesního majetku.

Vedení podniku LČR silně podporuje cestu objektivizace vkladů do lesa i cestu dalšího zefektivnění v obhospodařování lesa ve vlastnictví státu. Ekonomický ředitel LČR zadal řadu úkolů zejména na zpracování objektivizaci vkladů do lesa v pěstební činnosti – diferenciální rentu v pěstební činnosti. Věnuje také mimořádné úsilí k prosazení a posílení řízení pomocí ekonomických nástrojů řízení, to je toho, co nám stále odborná lesnická veřejnost, zejména presentovaná zástupci nestátních majetků, vytýkala. K tomu všemu využíváme zkušeností z našich přímo řízených závodů, jejichž výsledky za uplynulý rok byly publikovány v podnikovém časopise LČR Lesu zdar.

Je nutno si s plnou vážností uvědomit, že v celé ekonomice lesních majetků jde o udržení konkurenceschopnosti výsledné produkce – dříví a to v EU. Často dospívám k názoru, že v porovnání se severskými zeměmi – členy EU, je naše produkce pěstovaná přírodě blízkým způsobem v nevýhodě, protože ve Finsku a Švédsku při extenzivnějším způsobu hospodaření jsou při uplatnění výrazně těžší lesní techniky, náklady výrazně nižší a také nemají zde problémy se snížením ceny u silného dříví. Tuto konkurenční nevýhodu má také naše dříví i vůči ostatním zemím EU, kde je lesní hospodářství pod výrazně vyšší podporou dotací, než je tomu u nás.

Také bude žádoucí, zejména při presentaci funkcí lesů, daleko intenzivněji zdůrazňovat, že lesy v ČR obecně, poskytují občanům jistou skrytou dividendu ve formě veřejných užitků, které lesy poskytují. A to by také mělo být bráno v úvahu při posuzování konkurenceschopnosti našeho dříví zejména ve srovnání s některými jinými zeměmi EU, ve kterých jsou používány daleko intenzivnější formy ve využívání lesů.

Ing.František Kaňok,CSc

ředitelství LČR

tel.00420 724524016 ,e-majl : kanok.oi10@lesycr.cz